

Kriston Vízi József

AZ UTOLSÓ FÉL ÉVSZÁZAD NÉPI GYERMEKJÁTÉK-KUTATÁSÁNAK EREDMÉNYEI MAGYAR NYELVTERÜLETEN

Az 1930-as évek közepén megindult szociográfiai jellegű; egyúttal társadalomnéprajzi szempontú kutatások néhány esztendő múltán már számottevően új eredményeket produkáltak a magyarlakta területek népi játékkultúrájában is.

Emlékezetes pl. Kiss Lajosnak immár klasszikus kétkötetes „néprajzi regénye”, melyben szikár tömörséggel követi nyomon, beszél el a nehezen s a könnyen élő hódmezővásárhelyi szegény ember és asszony életét; eközben hitelesen megidézve a dél-alföldi kiskanász meg a csordásgyerek vagy a libapásztor játékvilágát. Fél Edit két (Hartáról s Kocsiról szóló) falumonográfiája külön fejezetben ír a gyermekjátékokról és a helyi társadalomban betöltött szerepükről. Egyetlen falu bizonyos típusú játékeinak monografikus feldolgozására tett első kísérlet azonban Lajos Árpád nevéhez fűződik, aki *Nótás gyermekjátékok Domaházán*, majd *Fonóélet Domaházán* címmel, gondos lejegyzésben közölte a játékokat. A két dolgozathból megtudhatjuk, hogy miképpen hagyják (hagyták) el a kislányok gyermekjátékaikat, és a mindennapi iskola elvégzése után hogyan kapcsolódtak be a fiatalság mulatságaiba, játékaiba. Ugyancsak Lajos Árpád játékgyűjtő és -rendszerző munkásságának első szakaszára esik az 1940-ben napvilágot látott gyűjtemény, *A magyar nép játéka*. 1940-es évek elejének terméséből József Dezső 1943-ban megjelentetett helyi játékmonográfiáját említjük meg. *A nyikómenti gyermek magakészítette játékszerei* címet viselő dolgozat Kolozsvárt, a Székely Nemzeti Múzeum Kiadványai sorozatban mint az Erdélyi Múzeum különlenyomata jelent meg, s intézményünk azzal a nem titkolt szándékkal adta ki 1991-ben hasonló formájában, hogy a mai, kortárs gyermeknemzedék is megpróbálhassa a benne szereplő játékszerek és -eszközök elkészítését.

Mády (Hirsch) Zoltán 1940-ben és 1941-ben néprajzi kutatótábort szervezett budapesti egyetemisták számára a tolnai Sárközben. A leendő etnográfusok között találjuk Kresz Máriát is, aki a Sárpilisről szóló s 1942-ben megjelent falumonográfiában egymaga két dolgozatot jegyez. Az egyik: *Gyermekélet és játék Sárpilisén*, míg a kötet záró írása *Játékok* címet viseli. Kresz Mária egyszerű megállapításai a gyermeki korcsoportok és a játékkismeret, -tanulás vagy a játékdívat (!) jellegzetességeit illetően, mind-mind a helyi gyer-

mek- és felnőtt-társadalom viszonyai között érthetők meg. Külön idő híján most nincs lehetőség részletesen elemezni Kresz Mária módszerének finom megnyilvánulásait; az elmúlt év végén Kecskeméten megrendezett múzeumi tanácskozássra készített s a közeljövőben megjelenő dolgozatunk azonban – remélhetőleg – méltó módon tárja föl mindezt. Ahogyan szerény kísérletet tettünk akkor arra is, hogy a magyar néprajztudomány, illetve a gyermek- és ifjúkorral, valamint a (még) tradicionális játékkultúrával foglalkozó, egyik máig kiemelkedő munkáját méltathassuk. Ez nem más, mint Kresz Mária – teljes terjedelmében, összes függelékével – mindmáig kiadatlan *A gyermekkor és az ifjúkor néprajza egy kalotaszegi faluban* címet viselő monográfiája, amely az 1944-re elkészült doktori disszertációja volt egyben. Ez keserű tudománytörténeti tény. Hozzá kell azonban fűznünk, hogy az 1944-et követő másfél évtized során – igaz, 5–6 különböző terjedelmű közleménybe sűrítve, de – megjelenhettek a legfontosabb fejezetei. Így aztán az az érdekes helyzet állt elő, hogy mihelyt a disszertáció egészéből készült résztanulmányok napvilágot láttak, a játék/játszás vagy a gyermekélet kutatásának mindig egy újabb fázisát indították meg. Elég, ha most csak a Csete Balázs által írott *A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig* című munka megszületésének körülményeire utalunk. De a munkára való nevelés, a játék s a hagyományokba való belenevelődés, a fiatalság társaséletének és szokásformáinak, vagy a falusi gyermekek közösségen belüli viselkedésének néprajzi kutatása szintén az ő inspirációja nyomán indul meg vagy folytatódik tovább. Ugyancsak Kresz Mária az, aki *A magyar gyermekjáték-kutatás* címmel, 1948-ban publikált kitűnő összegzésben áttekinti a hazai tudományos érdeklődés kibontakozását a népi gyermekjátékok iránt. Porzsolts Lajos vagy éppen a 150 éve született Kiss Áron és társaik máig ható munkáinak tükrében, a játékkutatás összegzésére készül. Hol állunk jelenleg, és milyen feladatok várnak ránk? – kérdi, persze, nemcsak magától.

Az akkori kérdés (de ha ma tesszük, szintúgy:) nem költői, hiszen ekkor már megjelenés előtt áll Gönczi Ferenc *Somogyi gyermekjátékok* c. gyűjteménye, vagy az immár alapműnek számító Magyar Népzene Tárának *Gyermekjátékok* c. kötete. Bakos József *Mátyusföldi gyermekjátékok* c. monográfiája csak 1953-ban jelenhetett meg, ám Kresz Mária és a téma iránt érdeklődő társak már az 1940-es évek derekán ismerhették kéziratát, amelyről jeles elődünk – tőle ritka elismeréssel – úgy nyilatkozik, hogy „az eddig legteljesebb monográfia egy táj gyermekjátékairól . . . Bakos gyűjtésének megjelenésével a magyar játékkutatás majd valóban új fejezethez érkezik! (Az már ismét csak a tudománytörténet, vagy inkább a történelem firtora, hogy Bakos tanár úr könyveinek példányai nagyrészt zúzdában végeztek.)

Amikor Kresz Mária tagolása nyomán végigtekintünk az egyes játéktípusok gyűjtése és feldolgozása terén azóta megszületett eredményeken, természetesen csak a legszámottevőbbek megidézésére törekedhetünk, azokra, amelyek e tanácskozás alkalmával is minden bizonnyal többször és nem véletlenül szóba kerülnek majd.

A népi mondókák műfaji sajátosságait nagy alaposággal Borsai Ilona tárta föl. A mondókák mint a hagyományos népi hitvilág reliktumainak sajátos hordozói, mint a felnőtt környezetből kölcsönvett s felismerhetetlenségig újjáfacsart ritmikus szöfűzések, mint a gyermeki játékélet minden fontosabb meg-

nyilvánulásának tartozékai igen gazdag változataikkal szerepelnek a legkiválóbb játékgyűjteményeinkben. Ilyen a budapesti rádió felhívása nyomán kötetű összeállt *Cinege, cinege, kismadár* c. népszerű antológia, de még inkább Gágyor József (a Bakosét szervesen folytató, s a mai gyermekfolklorát kiválóan bemutató) *Megy a gyűrű vándorútra* c. kétkötetes munkája, vagy Katona Imre s Lábadi Károly *Szedem szép rózsámat* c. gyűjteménye. *Nádsípot fújtam* címmel adta közre Burány Béla vajdasági gyermekmondóka-gyűjteményét, s ha szerencsénk van, egy példányát végre itt kézbe is vehetjük . . . De hasonlóan igazi nagy eseményként tarthatjuk számon Lábadiné Kedves Klára 1989-ben megjelent drávaszögi (alfalusi) mondóka- és játékgyűjteményét a beszédes *Gyíngyet-gyöngyöt asszonyának* címmel.

Az énekes gyermekjátékok szövegeitől különválasztott és funkció, valamint tartalom szerint csoportosított mondóka-gyűjtemények sorából Matijevics Lajos immár klasszikus *Tíz, tíz, tiszta víz* címmel ismert (jugoszláviai magyar) mondókáinak 16 csoportba sorolt 359 típusa emelkedik ki egyfelől, míg az 1982-ben megjelent *Bihari gyermekmondókák*, Faragó József és Fábán Imre e hatalmas gyűjteménye 17 fejezetben csaknem 7400 mondókaváltozatot közöl. „A játékok közül kétségtelenül néprajzilag legjelentékenyebb a tán (. . .) játékok csoportja”, állapítja meg – s ne tulajdonítsunk most feltétlenül negatív előjelet a szónak: – közhelyszerűen Kresz Mária. Jól tudjuk, már Kiss Áron klasszikus gyűjteményének zömét is e játékok adják, s nincs is valamirevaló helyi monográfia, amelyben helyet ne kapnának ezek a játékok, de azt is tapasztalhattuk, hogy hiteles lejegyzésük és korrekt megjelenítésük gyakorta gondot is okozott a jószándékú szerzőnek-szerkesztőnek . . .

Ám az egyszer már említett Lajos Árpád, Borsai Ilona vagy Igaz Mária s Barsi Ernő példának okáért több önálló vagy gyűjteményes munkával tette közzismertté nevét a szakmán túl is, és pedig a mindennapi oktatásban.

Alkalmasint arra is van példa, hogy egy-egy játékdal szövege, cselekménye az elterjedés, az ismertség vagy éppen az interetnikus kapcsolatok vizsgálatára készíti a folkloristát. Ezt figyelhették meg Újváry Zoltán professzor úrnál, amikor a hidasjátékok egyik variánsa, a „haja gyöngyöm, haja . . .” refrénű vizsgálatát végezte el, s fölvetette lehetséges kapcsolatát a Szent Iván-napi (éji) rítusénekekkel. Küllő Imola egy középkori magyar lírai daltörödék megőrződésére, egyúttal kontinuitására figyelt fel a Nógrádsípeken is ismert „Csillag Boris” kezdetű gyermekjátékdal szövegének és térképre vetített ismertségének elemzése során.

E szövegfolklorisztikai megjegyzésektől visszakanyarodva az előzőekhez, Komlósiné Nagy Piroska baranyai, Cserényi Józsefné mosonmagyaróvári, valamint Dancs Lajos Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből való gyermekjátékdal-gyűjteménye méltó említésre. Burány Béla nevét itt és most pedig a 120 vajdasági magyar játékdalt közlő, kiváló *Haj, széna, széna* című könyve kapcsán idézzük nagy örömmel.

A korábban már említett, a budapesti rádió ifjúsági és gyermekosztálya által közzétett pályázati felhívás nyomán összegyűlt, majd megrostált és rendszerezett játékananyagból az 1970-es évek elején *Bújj, bújj, zöld ág . . .*, valamint *Kivirágzott a diófa . . .* címen jelentek meg nagy példányszámban és több kiadást is megért gyűjtemények. A nemcsak otthon, hanem itt, Zentán s a távolabbi környéken egyaránt ismerősként üdvözölt Lázár Katalin néptánc- és já-

tékkutató, egyúttal megszállott játépedagógus nevét – azt hiszem, a jelenlévők jól tudják – nem az udvariaskodás mondhatja velünk.

Mindannyian ismerhetjük a szakma és a nagyközönség által egyaránt nagy figyelemmel fogadott hévízgyörki gyűjteményeit, valamint az (Új) *Magyar Néprajz* 6. kötetében Miedermüller Péterrel közösen írott összefoglalóját a népi játékokról. S hadd hívjuk föl a figyelmet arra is, hogy már „csak” nyomásra (illetve az ehhez szükséges anyagiakra vagy kiadóra) várnak az egy-egy magyar tájegység játékműveit bemutató gyűjtései. Reméljük, ennek, illetve az anyag tartalmának részleteit az elkövetkező napokban majd itt is megismerhetjük!

Az eszközös népi játékok és játszások – hasonlóan a mondókák vagy énekes-táncos játékokhoz – jobbára a vegyes tartalmú településmonográfiákban, illetve a helyi és regionális folklórgyűjteményekben jelentek meg. Az elnagyolt, vagy az állítólagos „közimertségre” apelláló leírások sokszor tették lehetetlenné egy-egy érdekes és addig ismeretlen ügyességi vagy mérkőző, sportszerű játékművet pontos fölismerését, netán felelevenítő taníthatóságát. Ezért tartjuk igen fontosnak ehelyütt is Lajos Árpád (1911–1976), a borsodi kötődésű, ezért talán kevésbé ismert folklorista munkásságát, aki az archaikus palóc-barkó vidéken is még sokáig fennmaradt botos „pásztor”-játékok tucatját, továbbá a kedvelt kavicskapózás szép variánsait, s a díszített matyó, ún. „mancsozó” botok nagybőjti-tavaszi játékhasználatát is kellő alaposítással írta le. Emlékének 1986-ban Miskolcon, majd a Brodanciból megismert népi sportjátékosokkal együtt a Szigetvári Muzsola-játékokon tiszteleggettünk. A Magyar Néprajztudomány egyik nagyszabású vállalkozásaként megszületett Palóc Nagymonográfia 4. kötetében megjelent *Gyermekjátékok* c. fejezetet – érthető okokból – Lajos Árpád emlékének ajánlhattuk.

Porzolt Lajosnak, *A magyar labdajátékok könyve* szerzőjének mai utódai között tudjuk, pontosabban tudhattuk Hajdu Gyula tanár urat, aki gyűjtő- és oktatómunkájával a magyar népi sportszerű játékok és játékművek, valamint eszközeik népszerűsítésén fáradozott. *A magyar népi játékok gyűjteménye*, vagy a *Métaiskola* címmel megjelent dolgozatai így is hiányoznak már az újabb keletű könyvespolcokról. Különböző labdajáték-leírásai fénymásolatban vándorolnak kézzel a kézzel!

A játékeszközök egy-egy csoportjának kultúrköréről is készült feldolgozás, vagy annak nevezhető kísérlet. Farkas Ottó az 1980-as évek közepén a mongol bokacsont-játék, a saghay elemzését végezte el magyar és közép-európai párhuzamok, ősi játékgyökerek figyelembevételével, míg magunk a hintaformák és a hozzájuk kapcsolódó szokások, gyermekfolklóradatok összegzésére törekedtünk további dél-európai adatok bevonásának reményével. S mint látni fogjuk a délutáni előadások sorában, kolléganóm, Nagy Mária iparművész-múzeumpedagógus szintén egy ősi játékszernek, bizonyos értelemben szokástárgynak – a szórólabdának a kultúrtörténetébe kalauzol majd el minket.

A játékszerek változatos és igen széles körének különféle tartományairól, a gyermek- és felnőttközösségek életében való szerepéről György Erzsébet főmuzeológus adott több alkalommal is alapos áttekintést. Talán elég, ha a Kecskemét és Budapest helyszínekkel 1982 augusztusában megrendezett, az UNESCO nevével fémjelzett *Hagyomány és kreativitás* munkacímű konferen-

ciára, illetve *Magyar paraszti gyermeknevelés* elnevezéssel az ehhez készült válogatására utalunk.

A növényi anyagokból készült játékszerek leírására többen és többször is vállalkoztak, de véleményünk szerint közülük Sándor Mihálynénak a berettyóújfalusi kórójátékokról készült dolgozata, Nagy Mari és Vidák István *Kaskötés, kosárfonás*, ill. az itt tárgyyszerűbb *Játékok vízparti növényekből* c. monográfiája, valamint a környezet és a természet különféle anyagaiból egyaránt dolgozó alfalusi gyermekek játékszereit fősorakoztató *Barkócakoszorú* való említésre. Ez utóbbi Lábadiné Kedves Klára nevéhez fűződik.

„A játékok háziipari készítéséről csak néhány elszórt adat szól . . . úgy látszik, korábban egyáltalán nem volt háziiparszerű játékkészítés . . . Félig-meddig gyermekjáték a különböző mesteremberek miniatűr készítménye portékájukról: a fazekasok apró tálcskáái, pici korsói stb. . . .” Nos, a Kresz Mária által 1948-ban megfogalmazottak szerencsére valamelyest (vagy jócskán!) elavulni látszanak, mivel az elmúlt 2–3 évtizedben szép számmal készültek házi és kisipari készítésű játékszerek sorozatai, s Lovay Zsuzsa, Dankó Imre s kolléganóm, Kalmár Ágnes ezekkel kapcsolatos írásai egy újabb fehér folt eltüntetéséhez vezetnek. Kalmár Ágnes előadása erre nyújt a tanácskozás mai délelőttjén jó példát!

A játékkutatás eredményeiről tájak szerint egy térkép is tájékoztatta 1948-ban Kresz Mária dolgozatának olvasóit. Ezen akkor még csak Göcsej és Hetés, Somogy, a Mátyusföld és a Nyikómente szerepelt, valamint az 1940-es évek közepéig kutatott majdnem két tucatnyi – jobbára magyarul – település. Ezen a térképen – amelynek játék témájú megjelölése vagy újrarajzolása ismét feladat! – ma már minden nagyobb tájegység legalább száz települése van feltüntetve. Említhetjük a sort Vitnyéd-től, Hévízgyörkön át, Pusztafaluig, a Börzsönytől, Kalocsa vidékétől, a Jászságon át, a Barcaságig vagy Újvidékig.

A Szolnok, Hajdú-Bihar és Csongrád megyék népművészetét megőrkítő kötetek tematikus feldolgozásai, vagy a történeti vármegyék játékvonatkozásait megőrkítő hosszabb-rövidebb mai keletű összefoglalók viszonylag jó ségedletül szolgálnak – egy majdani, újabb korpusz kimunkálása mellett – a mai kutató, gyűjtő és felhasználó nemzedék számára.

Ezek figyelembevételével emelhetjük ki példaként a nagy mezővárosok vonzáskörzetében élő paraszt vagy a tanyasi gyermekek életének játékos mozzanatait föltáró Bárkány Ildikó dolgozatait, valamint a hagyományos és mai közegben élő gyermekek játékhagyományainak alakulását szükségszerűen a szociológia oldaláról vizsgáló kolléganóm, Váczi Mária kutatásait.

A Kresz Mária-i kutatási módszer és szemlélet jegyében fogant, egyedülálló monográfia Gazda Klárának *Gyermekvilág Esztelneken* című korszakos könyve.

S csak remélhetjük, hogy a most kezdődő zentai játékszomszédolást követően megszületik egy újabb gyűjteményes kötet, vagy már formálódik is Gazda Klára monográfiájának méltó folytatása!

Irodalom

- ANDAHÁZY László, 1995: *Falusi sárkánykészítés*. In: *Gyermekvilág a régi magyar falun II.* (Szerk. T. Bereczki Ibolya) 637–652. Szolnok
- BAKOS József, 1953: *Mátyusföldi gyermekjátékok*. Budapest
- BARSI Ernő, 1967: *Győr környéki gyermekjátékok*. In: ARRABONA 9. 25–290. Győr; 1983: *Sáhyi gyermekjátékok I–II*. Borsodi Művelődés, 1. sz. 39–44., 2. sz. 29–50. Miskolc
- BÁRKÁNYI Ildikó, 1992/a: *Gyermekjátékok Csongrád tanyavilágában az 1910-es és 1930-as években*. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged. 1992/b: *Gyermekélet a két világháború között*. In: *Mórahalom* (Szerk. Juhász Antal), 219–244, Szeged
- BORSAI Ilona, 1980: *A magyar népi gyermekmondóka műfaji sajátosságai*. In: *Népi Kultúra – Népi Társadalom XI–XII*. 545–578.
- BORSAI Ilona–HAJDU Gyula–IGAZ Mária, 1975: *Magyar népi gyermekjátékok*. Ének-zene szakköri füzetek, Budapest
- BORSAI Ilona–KOVÁCS Ágnes, 1975: *Cinege, cinege, kismadár*. Budapest
- BURÁNY Béla, 1972: *A mi uccánk játéka*. In: *HITK* IV. évf., 11–12. sz., 147–216. Újvidék. 1973: *Hej, széna, széna . . .* Zentai Múzeum, Zenta. 1987: *Nádsípot fújtam! Újvidék*
- CSELÉNYI Józsefné, 1976: *Óvár, fényes vár . . .* Mosonmagyaróvár
- CSETE Balázs, 1958: *Jászkiséri gyermekjátékok*. Szolnok. 1993: *A jászkiséri gyermek élete a születéstől a házasságig (1954)*. Jegyzetek és utószó: T. Bereczki Ibolya. Szolnok
- DANCS Lajos, 1982: *Kör, kör, ki játszik?* Nyíregyháza
- DANKÓ Imre, 1996: *Kézműves játékok és a modellálás*. In: *Vesszőparipáink III.* (Szerk. Kriston Vízi József) 50–60. Kecskemét–Budapest
- FARAGÓ József–FÁBIÁN Imre, 1982: *Bibliai gyermekmondókák*. Bukarest
- FARKAS Ottó, 1987: *Mongol csigacsont -játékok*. Keletkutatás, 2. sz. 49–62. Budapest
- FÉL Edit, 1935: *Harta*. Budapest. 1941: *Kocs 1936-ban*. Budapest
- GAZDA Klára, 1980: *Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest. 1981: *Az esztelneki gyermekjátékok romániai párhuzamai*. In: *ALUTA*, 247–268. Sepsiszentgyörgy. 1995: *Néhány gondolat a „Síp-pal-dobbal” gyűjtemény kapcsán*. In: *Gyermekvilág a régi magyar falun* (Szerk. T. Bereczki Ibolya) I. 93–108. Szolnok
- GÁGYOR József, 1982: *Megy a gyűrnű vándorútra I–II*. Budapest
- GÖNCZI Ferenc, 1937: *Somogyi gyermek*. Kaposvár. 1949: *Somogyi gyermekjátékok*. Kaposvár
- GULYÁS Éva, 1996: *A folklorizmus és a népi gyermekjátékok*. In: *Vesszőparipáink III.* (Szerk. Kriston Vízi József) Kecskemét–Budapest
- GYÖRGYI Erzsébet, F., 1982: *Magyar paraszti gyermeknevelés*. In: *Hagyomány és kreativitás I.* (I–III. sorozatszerk. Zelnik József) Budapest–Kecskemét

- HAJDU Gyula, 1971: *Magyar népi játékok gyűjteménye*. Budapest. 1986: *Mé-ta-iskola*. Budapest
- IGAZ Mária, V. 1977: *Énekes játékok az Ipoly környékéről*. In: Börzsöny nép-rajza. (Szerk. Ikvai Nándor) 517–584. Szentendre
- JÓZSEF Dezső, 1943: *A nyikómenti gyermek magakészítette játékszerei*. Kolozsvár (Hasonmás kiadása: *Játéktörténeti Füzetek 1. Kecskemét, 1991*)
- KALMÁR Ágnes, 1996: *Magyar iparművészeti játékok a századfordulón*. Grabowiczky Leon művészi játékszerei. In: *Vesszőparipáink II.* (Szerk. Kriston Vízi József) 37–49. Kecskemét–Budapest
- KATONA Imre, 1979: *Gyermekfolklór*. In: *A magyar folklór*. (Szerk. Ortutay Gyula) 375–391. Budapest
- KATONA Imre–LÁBADI Károly, 1986: *Szedem szép rózsámat*. Újvidék
- KERÉNYI György (Szerk. és a sajtó alá rend.) 1951: *Gyermekjátékok*. Magyar Népzene Tára I. (II. bőv. k.: 1957) Budapest
- KISS Áron, 1891: *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*. Hasonmás kiadás: 1984. A Könyvértékesítő Váll. Tudománytár sorozata, Budapest
- KISS Lajos, 1981: *A szegény ember élete I–II*. Budapest
- KOMLÓSINÉ NAGY Piroska, é. n. *Népi játékok Baranyában*. Pécs
- KOVÁCS Ágnes–HAIDER Edit, 1976: *Bújj, bújj, zöld ág!* Budapest. 1977: *Ki-virágzott a diófa . . .* Budapest
- KRESZ Mária, 1942/a: *Gyermekélet és játék Sárpilisén*. In: *Tanulmányok egy sárközi falu társadalmából*. (Szerk. Mády Zoltán) 45–62. Budapest. 1942/b: *Játékok*. Uo., 63–70, Budapest. 1946: *A gyermekkor és az ifjúkor néprajza egy kalotaszéri faluban*. Ethnographia LV: 143–147. 1948: *A magyar gyermekjáték-kutatás*. Budapest
- KRISTON VÍZI József, 1981: *Játék és szórakozás Pusztafaluban*. In: *Néprajzi tanulmányok a Zempléni-hegyvidékről* (Szerk. Viga Gyula) 335–347. Miskolc. 1985/a: *Gyermekjáték-kutatás Bács–Kiskun megyében*. In: *Múzeumi kutatások Bács–Kiskun megyében I.* (Szerk. Sztrinkó István) 63–68, Kecskemét. 1985/b: *Adalékok a bukovinai székelek játékkultúrájához*. *Forrás* XVII., 10. sz. 35–43. Kecskemét. 1987: *Lajos Árpád, a népi gyermekjátékok kutatója*. In: *Lajos Árpád emlékezete*. (Szerk. Viga Gyula) 17–22. Miskolc. 1989: *Gyermekjátékok*. In: *Palócok IV.* (Szerk. Bakó Ferenc) 487–594. Eger. 1990: *Hintaformák és a hintázás szokásai Közép-Kelet-Európában*. In: *Múzeumi kutatások Bács–Kiskun megyében, 1988* (Szerk. Sztrinkó István) 166–172. Kecskemét. 1995/a: *Kresz Mária (1919–1989) jelentősége a magyar gyermekjáték-kutatásban*. In: *Múzeumi kutatások Bács–Kiskun megyében, 1994.* (Szerk. Sz. Körösi Ilona) 77–86, Kecskemét., 1995/b: *Bácskai magyar gyermekjátékok*. Főhajtás Bellosics Bálint és délvidéki utódai előtt. In: *Gyermekvilág a régi magyar falun II.* (Szerk. T. Bereczki Ibolya) 539–548. Szolnok. 1995/c: *Játék, munka, gyermekélet*. Kresz Mária emlékezete. In: *Gyermekvilág a régi magyar falun* (Szerk. T. Bereczki Ibolya), Szolnok

- KÜLLŐS Imola, 1980: *Csillag Boris. Egy gyermekjátékdal szövegelemzése.* In: Nógrádsípek (Szerk. Szeremkényi Ágnes) 151–182. Budapest
- LAJOS Árpád, 1937: *Nótás gyermekjátékok Domaházán.* Ethnographia XLVIII. 266–274. 1938: *Fonóélet Domaházán.* Ethnographia XLIX. 109–123., 409–411. 1957: *Borsodi játékok.* Miskolc. 1968: *Módszeres szempontok a népi gyermekjátékok rendszerezéséhez.* In: HOM Évkönyve 7. 139–156. Miskolc, 1972: *Mancsozás-tekészés.* In: HOM Évkönyve XI. 404–422, Miskolc
- LÁBADINÉ KEDVES Klára, 1984: *Barkócakoszorú.* HMSZ, Eszék. 1989: *Gyíngyet-gyöngyöt asszonyának.* HMSZ, Eszék. 1995: *Játékiskola II. Játékos gyermekélet a Drávaszögben és a Dráva mentén.* Budapest
- LÁZÁR Katalin–NIEDERMÜLLER Péter, 1990: *Magyar népi játékok.* In: Magyar Néprajz VI. 531–682. Budapest, 1980: *Hévízgyörki gyermekjátékok.* Szentendre, 1996: *A hagyományos népi játékok anyaga és a mai játékok kutatás.* In: Vesszőparipáink III. (Szerk. Kraiston Vízi József) 78–86. Kecskemét–Budapest
- LOVAY Zsuzsanna, 1985: *Magyar iparművészeti játékszerek a századfordulón.* Forrás, XVII. évf. 10. sz. 49–52. Kecskemét
- MATIJEVICS Lajos, 1976: *Tíz, tíz, tiszta víz.* Újvidék
- NAGY Mari–VIDÁK István, 1980: *Játékok vízparti növényekből.* Budapest. 1995/a: *Adatok egy ősi játékszer, a szórlabda eurázsiai elterjedtségéhez.* In: Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében, 1994. 97–111. Kecskemét. 1995/b: *A szórlabda.* In: Gyermekvilág a régi magyar falun. II. (Szerk. T. Bereczki Ibolya) 653–670, Szolnok
- NAGY ABONYI Ágnes, 1994: *Hagyományos gyermekjátékszerek.* Kiállítás-vezető. Zenta
- PÉCSINÉ ÁCS Sarolta, 1978: *Népi gyermekjátékok Kalocsa környékén.* Kalocsa
- PORZSOLT Lajos, 1985: *A magyar labdajátékok könyve.* Az 1985. évi eredetinek hasonmás kiadása. Bevezetővel, jegyzetekkel, bibliográfiával, angol, francia és orosz rezümékkel ellátta: Kriston Vízi József. Játéktörténeti Tanulmányok I. Kecskemét
- SÁNDOR Mihályné, 1962: *Kórójátékok Berettyóújfaluban.* Ethnographia LXXIII. 90–102.
- ÚJVÁRY Zoltán, 1975: *A hídjátékok egyik variánsáról.* In: Varia Folcloristica 5–13. Debrecen. 1995: *A gyermekjáték-kutatásról.* In: Gyermekvilág a régi magyar falun (Szerk. T. Bereczki Ibolya) I. 7–14. Szolnok
- VASVÁRI Zoltán, 1996: *Kártyajáték Magyarországon, a magyar paraszti társadalomban a XX. század során.* In: Vesszőparipáink III. (Szerk. Kriston Vízi József) 112–127. Kecskemét–Budapest
- VOIGT Vilmos, 1996: *Játék-elbeszélés tegnapelőtt és holnapután.* In: Vesszőparipáink III. (Szerk. Kriston Vízi József) 13–23. Kecskemét–Budapest